

Дискусійні аспекти визначення об'єктивної сторони порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою

Круглюк Григорій Володимирович¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.12.2024	Право	343.98

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14843397>

Анотація. Статтю присвячено проблемним питанням визначення об'єктивної сторони порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою.(ст. 272 КК України).

В статті здійснено аналіз ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 272 КК України.

Досліджено особливості конструкції об'єктивної сторони даного складу суспільно-небезпечного діяння та врахування ознак об'єктивної сторони при кваліфікації кримінальних правопорушень.

Підкреслено, що диспозиція зазначеної кримінально-правової норми є бланкетною й встановлення таких ознак потребує обов'язкового звернення до відповідних нормативно-правових актів, що регулюють порядок виконання робіт із підвищеною небезпекою

Запропоновано наукові рекомендації по застосуванню даної кримінально-правової норми.

Підсумовано, що здійснення науково обґрунтованого та комплексного аналізу всіх структурних елементів складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 272 КК України надасть необхідне розуміння щодо вагомості значення та необхідності захисту законом про кримінальну відповідальність безпеки виробництва, що пов'язана з виконанням робіт з підвищеною небезпекою.

Ключові слова: порушення правил безпеки, суспільно-небезпечне діяння, підвищена небезпека, безпека виробництва, робота з підвищеною небезпекою, кримінальна відповідальність.

Debatable aspects of determining the objective side of violation of safety rules during high-risk work

Annotation. The article is devoted to the problematic issues of determining the objective side of violation of safety rules during work performance with increased danger (Article 272 of the Criminal Code of Ukraine).

¹ Аспірант кафедри кримінального права, Національна академія внутрішніх справ (Солом'янська площа,1, м. Київ, Україна,03110), <https://orcid.org/0009-0008-3310-7740>

The article analyzes the features of the objective side of the criminal offense provided for in Art. 272 of the Criminal Code of Ukraine.

The features of the construction of the objective side of this composition of a socially dangerous act and the consideration of the features of the objective side when qualifying criminal offenses are investigated.

The objective side of a criminal offense is its external manifestation and is characterized by a socially dangerous act, socially dangerous consequences, place, time, circumstances, method, as well as means of committing a criminal offense.

Establishing the objective side is an important factor for the correct qualification of the act, distinguishing criminal offenses from related socially dangerous acts. It is noted that the quality of the legislative construction of this element of a criminal offense will largely determine the effectiveness of its application in practice.

It is emphasized that the provision of the specified criminal law norm is a blanket one and the establishment of such signs requires a reference to the relevant regulatory legal acts that regulate the procedure for performing work with increased danger.

Scientific recommendations are offered for the application of this criminal law norm.

It is concluded that the implementation of a scientifically substantiated and comprehensive analysis of all structural elements of the criminal offense provided for in Article 272 of the Criminal Code of Ukraine will provide the necessary understanding of the significant importance and necessity of protection by law of criminal liability of production safety, which is associated with the performance of work with increased danger.

Keywords: Keywords: violation of safety rules, socially dangerous act, increased danger, production safety, work with increased danger, criminal liability.

Вступ

Питання щодо особливостей конструкції об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою й досі залишаються досить суперечливими.

Науковців та суб'єктів правозастосування в першу чергу цікавить якість законодавчої конструкції даного складу кримінального правопорушення, що значною мірою визначатиме ефективність його застосування на практиці.

Так, диспозиція зазначеної кримінально-правової норми є бланкетною й встановлення таких ознак потребує обов'язкового звернення до відповідних нормативно-правових актів, що регулюють порядок виконання робіт із підвищеною небезпекою. Саме ознаки суспільно-небезпечного діяння потребують першочергового встановлення у вирішенні питання щодо кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення відповідно до статті 272 КК України, тому на нашу думку й існує потреба у більш поглибленому їх вивченні.

Адже з'ясування об'єктивної сторони має як теоретичне так і практичне значення, оскільки сприяє розумінню суспільної небезпеки посягань, осмисленню її положень, з'ясуванню інших елементів складу суспільно-небезпечного діяння, що допомагає правильній кваліфікації вчиненого, в тому числі і розмежуванню суміжних складів кримінальних правопорушень [1, с. 59].

Питанням кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва присвячено увагу в працях таких вчених: В.І. Антипова, С.В. Бабаніна, М.І. Бажанова, О.О. Бахуринської, В.І. Борисова, М.С. Брайніна, О.О. Дудорова, Г.С. Крайник, В.Т. Маляренко, П.В. Мельника, В.О. Навроцького, В.І. Осадчого, В.І. Павликівського, О.О. Пащенко та ін. Проте особливостям визначення ознак суспільно-небезпечного діяння кримінального правопорушення передбаченого ст. 272 КК України «Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою» присвячено недостатньо уваги.

Мета статті. Здійснити комплексний та системний аналіз ознак об'єктивної сторони розглядуваного складу кримінального правопорушення.

Результати

Кримінальне право України передбачає кримінальну відповідальність за суспільно-небезпечні діяння, які в кримінальному законодавстві визначені кримінальними правопорушеннями. Разом з тим, як і будь який акт вольової поведінки людини, кримінальне правопорушення являє собою єдність зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) ознак і якостей. Встановлюючи факт кримінально-протиправного діяння ми маємо справу з його об'єктивними проявами, тобто конкретними актами поведінки суб'єкта, які завжди відбуваються за певних обставин, у певному місці та в певний час [2, с. 132].

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення виступає його зовнішнім проявом та характеризується суспільно-небезпечним діянням, суспільно-небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення кримінального правопорушення.

Так, встановлення об'єктивної сторони є важливим чинником для правильної кваліфікації діяння, відмежування кримінальних правопорушень від суміжних суспільно-небезпечних діянь.

Як вже було зазначено вище до ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення відносять суспільно-небезпечне діяння (діяння чи бездіяльність), суспільно-небезпечний наслідок, причинно-наслідковий зв'язок, місце, час, обстановку, спосіб, а також знаряддя і засоби вчинення кримінального правопорушення. Разом з тим, найбільш розповсюдженою класифікацією ознак об'єктивної сторони є класифікація, відповідно до якої виокремлюють її обов'язкові та факультативні ознаки. Водночас дискусійним залишається питання які саме ознаки необхідно відносити до обов'язкових, а які до факультативних.

Проте найбільш спірним залишається питання про те чи є суспільно-небезпечні наслідки та причинно-наслідковий зв'язок обов'язковими ознаками об'єктивної сторони та, притаманними будь-якому кримінальному правопорушенню. Так, деякі вчені зазначають, що суспільно-небезпечні наслідки є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони та притримуються точки зору, що кожне кримінальне правопорушення спричиняє відповідні суспільно-небезпечні наслідки [3, с. 137; 4, с. 79]. Інші науковці вважають, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, притаманним будь-якому кримінальному правопорушенню є лише діяння [5, с. 81; 6, с. 117; 7, с. 101].

Ми підтримуємо позицію вчених, які відмежовують поняття об'єктивної сторони кримінального правопорушення та об'єктивної сторони конкретного складу суспільно-небезпечного діяння. Тому, вважаємо, що суспільно-небезпечне діяння є єдиною ознакою об'єктивної сторони усіх складів кримінальних правопорушень, відповідно всі інші ознаки можуть бути обов'язковими для конкретних складів відповідних кримінального правопорушення.

Разом з тим, необхідно зауважити, що зазначене питання є досить суперечливим, тому породило й інші, які безпосередньо пов'язані з кримінальним правопорушенням, що нами досліджується.

Так, йдеться про поділ складів кримінального правопорушення на так звані «матеріальні» та «формальні» склади, які у свою чергу різними вченими обґрунтовуються по різному.

Матеріальний склад кримінального правопорушення – це юридичний склад, для об'єктивної сторони якого обов'язковим є не лише встановлення суспільно-небезпечного діяння, але й настання суспільно - небезпечних наслідків.

Водночас формальний склад кримінального правопорушення - це юридичний склад, для об'єктивної сторони якого закон вимагає встановлення лише діяння (дії або бездіяльності) [8, с. 134]

Отже, об'єктивна сторона будь-якого кримінального правопорушення характеризується саме як єдність категоріальних понять, що дає можливість чітко розрізняти та кваліфікувати конкретне вчинене суспільно-небезпечне діяння. На відміну від інших елементів складу кримінального правопорушення вона містить більше відомостей, що необхідні для кваліфікації кримінально-протиправного діяння і є критерієм розмежування суміжних складів. Саме за допомогою детального аналізу ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення й надається точна правова оцінка суспільно – небезпечним діянням.

Відповідно до ч. 1 ст. 272 КК України кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві особою, яка зобов'язана їх дотримуватись, настає, якщо це порушення створило один з наступних наслідків, а саме: 1) загрозу загибелі людей; 2) загрозу настання інших тяжких наслідків; 3) заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого. Водночас ч. 2 ст. 272 КК України передбачає відповідальність за те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Так, об'єктивна сторона розглядуваного кримінального правопорушення є сукупністю ознак, що характеризують порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою ззовні. Правильне встановлення її ознак відіграє важливу роль для кваліфікації порушення правил безпеки на виробництві, відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 272 КК, від суміжних, окреслення кола відповідальних осіб, усунення помилок, що допускаються в слідчий практиці по справах цієї категорії, а також для вжиття профілактичних заходів по усуненню виявлених причин та умов, що створили можливість для вчинення такого суспільно-небезпечного діяння [9, с. 201-202].

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 272 КК є діяння, визначене як порушення правил безпеки. Таким чином, складовою даного діяння є «порушення». Крім того, «Великий тлумачний словник сучасної української мови» надає визначення вищезазначеного поняття, як відхилення від правил, відступ від законів, невідповідність традиціям, звичаям тощо. [10, с. 887].

При цьому указане порушення зазвичай є не одиничним актом дії (бездіяльності), а їх сукупністю, системою, де порушується не одна, а різні вимоги відповідних правил безпеки. Під порушенням правил безпеки потрібно розуміти недотримання чи неналежне дотримання передбачених правилами вимог безпеки, або здійснення у виробничій діяльності дій, прямо заборонених правилами [11, с. 36].

Так, ми погоджуємось із науковцями, які зазначають, що факт установлення конкретних порушень правил техніки безпеки чи інших правил охорони праці – це вихідна вимога для дослідження об'єктивної сторони досліджуваних злочинів [12, с.251].

На нашу думку, порушення правил безпеки, що передбачене ст. 272 КК України може бути вчинене як шляхом дії (наприклад, використання для кріплення бракованого матеріалу), так і шляхом бездіяльності (без попереднього спеціального навчання працівників і перевірки їх знань із питань охорони праці допущення до роботи на верстаті з обробки деревини у лісопильному цеху), або в поєднанні дії і бездіяльності (наприклад, направлення працівників на виконання робіт з підвищеною небезпекою без попереднього обстеження місця роботи, без складання акта про обстеження).

Разом з тим, з точки зору деяких вчених, крім дій і бездіяльності існують особливі форми антисуспільної поведінки, а саме порушення спеціальних правил, які зовні можна

звести до дій або бездіяльності, проте зміст «порушення» є більш специфічним. Ця форма суспільно небезпечного діяння є складним актом поведінки, сутність якого полягає в невиконанні нормативного припису незалежно від того, що він вимагає, – вчинити позитивну дію чи утриматися від негативної бездіяльності. Дія і бездіяльність, на думку вченого, існують у цій ситуації в єдності [12, с. 251].

Однак, ми підтримуємо позицію Крайника Г.С., який зазначає, що дана позиція викликає сумніви, адже, незважаючи на певну специфіку, порушення правил безпеки все ж вчиняється як у формі дії або бездіяльності, так і в їх поєднанні. Тому, термін «порушення» не можна ототожнювати з термінами «дія» або «бездіяльність», оскільки може як складатися із системи дій і бездіяльності, так і з однієї дії чи бездіяльності [12, с.252].

Так, слід зазначити, що суспільно-небезпечне діяння як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 272 КК, може вчинятися як шляхом дії (кількох дій) або бездіяльності, так і у поєднанні дії та бездіяльності щодо вимог безпеки, що містяться у правилах, якими керуються під час виконання робіт з підвищеною безпекою на виробництві.

Крім того, зауважимо, що порушенням правил безпеки є невиконання або неналежне виконання вимог безпеки, які встановлені нормативними приписами, або вчинення під час виробничої діяльності дій, які прямо заборонені нормативними актами. Таким чином, визначення змісту конкретного порушення потребує обов'язкового звернення до відповідних нормативно-правових актів, що регламентують порядок виконання робіт із підвищеною безпекою, оскільки більшість робіт, що виконуються на виробництві та урегульовані спеціальними правилами, характеризуються підвищеною вірогідністю настання суспільно-небезпечних наслідків (водолазні, газонебезпечні, верхолазні та підземні роботи на рудниках та шахтах, тощо).

Висновки

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити дискусійні питання змісту складу кримінального правопорушення, що передбачений статтею 272 КК України не обмежується розглядом характерних ознак об'єктивної сторони, адже необхідно дослідити й інші структурні елементи складу вищезазначеного суспільно-небезпечного діяння.

Так, вважаємо за необхідне здійснити аналіз особливостей відмежування досліджуваного складу суспільно-небезпечного діяння від суміжних складів, одночасно слід виокремити характерні ознаки, що необхідні для точного визначення суспільно-небезпечного діяння в кримінальному законі та проблемних питань кваліфікації при його застосуванні.

Крім того, зауважимо, що лише проведення комплексного аналізу всіх елементів складу кримінального правопорушення щодо порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною безпекою надасть необхідне розуміння щодо важливості та необхідності захисту законом про кримінальну відповідальність безпеки виробництва, що пов'язана з виконанням робіт з підвищеною безпекою [13].

Список використаних джерел

1. Байлов А. В. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 207-1 Кримінального кодексу України /А. В. Байлов, С. І. Поляков// Застосування кримінального законодавства органами внутрішніх справ : проблеми теорії та практики: Тези Всеукраїнського наук.- пр. акт семінару (м. Дніпропетровськ, 31 травня 2012 року).- Дніпропетровськ, 2013.-С. 58-60.
2. Сербіна Н. О. Особливості встановлення ознак об'єктивної сторони умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства при

- кваліфікації злочинів / Н.О. Сербина // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014 № 12 том 2. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc12/part_2/39.pdf
3. Єпур Г. В. Об'єктивна сторона складу злочину / Г. В. Єпур // *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України*.- 2000.- № 3. – С. 137- 141.
 4. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина [підручник] / П. С. Матишевський. - К.: Юрінком Інтер, 2000.- 272с.
 5. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник] / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов.-К.: Атіка, 2009.-408с.
 6. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник] / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-е вид. переробл. і доповн. – Х. : Право – 2010. – 456 с.
 7. Миколенко О. М. Суспільно-небезпечні наслідки як факультативна ознака складу злочину / О. М. Миколенко // *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. -2005.- Вип. 2. – С. 98-101.
 8. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник] / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-е вид. переробл. і доповн. – Х.: Право – 2010. – 456 с.
 9. Борисов В. І. Основні проблеми охорони безпеки виробництва в кримінальному законодавстві України: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Укр. юрид. акад. – Харків, 1992. – 399 с.
 10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. І голов. Ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
 11. Борисов В. І., Пащенко О. О. Злочини проти безпеки виробництва: поняття та види. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки. – Х.: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – 224 с.
 12. Крайник Г. С. Діяння як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 272 КК України / Г. С. Крайник // *Проблеми законності* 2010/110 с. 248-254
 13. Павловська А. А., Круглюк Г. В. Проблемні питання щодо визначення об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 272 КК України «Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою» /А.А. Павловська, Г.В. Круглюк// *Академічні візії*, (26). URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/829>